

Лісовський О.П.,

Національний університет "Острозька академія"

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто вплив прямих іноземних інвестицій на динаміку ВВП України та чистий експорт держави. Детально проаналізовано кореляційні зв'язки даних показників, визначено основні тенденції впливу на економічне життя країни. Також розроблені власні пропозиції стосовно вдосконалення державного регулювання інвестиційних процесів з закордону.

Рух іноземних інвестиційних капіталів відбувався ще до того, коли Україна почала приймати в цьому участь. Тому як елементарні фірми, так і уряди країн Європи мають набагато більший досвід управління інвестиційним капіталом.

Сьогодні Україна активно включається в інвестиційні процеси, Програми розвитку іноземних інвестицій на 2002 – 2010 роки яскравий тому приклад. Проте досвід нашої країни в даній сфері порівняно малий, щоб ефективно та безпечно приймати іноземний капітал, управляти ним. В цьому якраз і полягають деякі актуальні питання для нашої держави, які слід підняти на обговорення.

В Україну вже кілька років активно інвестують провідні країни Європи. Виникає питання – який вплив іноземний капітал спричинив на соціально-економічний розвиток України. Відповідь на нього має не абияку вагу у плані побудови інвестиційної політики.

Тому, дослідження місця та ролі іноземних інвестицій в розвитку держави стане центральною ланкою нашого дослідження.

Ролі іноземних інвестицій в розвитку держави є надзвичайно важливою. Про це говорить те, що інвестиції почали досить активно надходити в Україну. Проте незаперечним є той факт, що вони можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економік. Це передусім залежить від досвіду управ-

ляти ними. Важливість цього питання і в тому, що іноземний капітал спроможний посягати на економічну безпеку держави, її незалежність. Цю проблему піднімали у своїх роботах Т. Ковальчук, О. Лавров, Ю. Вандін та багато інших дослідників.

Саме тому, мета дослідження полягає у визначенні місця та ролі іноземних інвестицій в розвитку держави.

Відповідно до чинного законодавства, іноземна інвестиційна діяльність розглядається як послідовна, цілеспрямована діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату і має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту [1].

Міжнародна інвестиційна діяльність держав здійснюється у двох напрямках: вивезення капіталів і залучення іноземних інвестицій у країну.

В свою чергу, інвестування в Україну зумовлюється дією низки об'єктивних чинників, серед яких хотілося б наголосити на наступних:

- потребою в нових ринках збуту, дешевшої сировини;
- формуванням певного рівня конкурентоспроможності економіки;
- транснаціоналізацією світової економіки;
- пошуком стабільних умов застосування капіталів;
- політичними мотивами.

Необхідність залучення інвестицій в Україну, очевидно, виникає через:

- низьку інвестиційну активність власних інвесторів;
- необхідність залучення разом з інвестиціями нової техніки та технології;
- бажання створити конкурентоспроможну економіку, освоїти світові ринки;
- потреби в модернізації соціальної структури суспільства.

Відповідно до законодавства, іноземне інвестування в Україну може здійснюватися в досить різноманітних видах та формах. Так, найбільш цікавими для нашого дослідження слід виділити прямі інвестиції (здійснюють інвестори, які беруть безпосередньо участь у виборі об'єктів інвестування і вкладають в них кошти з метою одержання доходу й участі в управлінні вироб-

ництвом) та портфельні (передбачає придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку), в них полягає суть іноземного вкладання капіталу, розкриваються інтереси інвесторів [2].

Добре відомо, що інтереси іноземних інвесторів майже ніколи не збігаються із загальнонаціональними інтересами країни-реципієнта інвестицій [5]. Тому, головним завданням для України при залученні іноземних інвестицій, є створення таких умов щодо іноземного інвестування, які б при гарантуванні засад економічної безпеки держави одночасно забезпечували максимальне зближення інтересів держави з інтересами іноземних інвесторів.

Світовий досвід показує, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у виробничий сектор економік всіх країн, що розвиваються, значно перевищують портфельні інвестиції. Так, згідно даних Державного комітету статистики України, обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС на 01.07.2007 року становив 18518,6 млн. дол. США, що складає 76,6% загального обсягу всіх інвестицій в Україну (станом на 01.07.2006 – 13563,0 млн. дол., 73,8%). Очевидно, що дані інвестиції займають досить велику частку. Саме тому вони потребують пильного нагляду держави. Тим більше, з поняттям прямих іноземних інвестицій пов'язують питання інвестиційної безпеки держави.

Так, вітчизняний економіст О. Лавров вважає, що до іноземних інвестицій, як чужорідного капіталу, необхідно ставитися дуже обережно, адже його недооцінка може призвести як до залежності від так званої “зовнішньої допомоги”, так і до втрати національних доходів на користь іноземців [6]. З такою думкою погоджуються дослідники досліджуваної проблематики Ю. Вандін, Т. Ковальчук та інші [4, с.68-75].

Тому, щоб ширше та комплексно підійти до аналізу динаміки та впливу іноземного капіталу на економічний розвиток України, проаналізуємо його впродовж останніх тринадцяти років поряд з:

- 1) динамікою ВВП (складова внутрішнього розвитку держави);
- 2) динамікою чистого експорту (складова зовнішнього економічного зв'язку).

Дана вибірка надасть нам змогу побачити не тільки важливі тенденції, а й виділити певні особливості та залежності.

Зв'язок між ВВП та інвестиціями в економіку (в тому числі прямими іноземними інвестиціями) закладені на макроекономічному рівні – у формулі обрахунку ВВП за витратами. Тому, можна припустити про існування певного зв'язку між ВВП та ПІІ, який загальною мжно зобразити як

$$\text{ВВП} = f(\text{ПІІ})$$

Щоб краще проаналізувати наявність певної залежності проаналізуємо графік, зображений на рисунку 1.

Проводячи аналіз, варто зазначити важливий факт, що крім певного впливу ПІІ на ВВП, існує і зворотній вплив – ВВП на ПІІ, наприклад, коли темпи росту даного показника впливають на рішення іноземного інвестора вкладати капітал саме в цю країну. Саме через це, виокремлення чіткого впливу ПІІ на ВВП є складним питанням. Тим більше, ВВП є надскладним макроекономічним показником, що приймає на себе безліч як великих, так малих впливів. Тому ми спробуємо показати припущену нами можливу залежність $\text{ВВП} = f(\text{ПІІ})$ аналітично.

Для зручності поділимо нашу вибірку до 2001 року, коли темпи росту реального ВВП мали тенденцію впевненого зростання, і після – коли темпи росту характеризуються дуже низькими темпами приросту (рис. 1).

Приймаючи за незалежну величину ПІІ, а ВВП – за залежну, в першому періоді (до 2001 року) вплив ПІІ на ВВП можна назвати позитивним чи таким, що не спричиняє очевидного негативного впливу. Темпи росту інвестицій, в даному випадку, майже не впливають на темпи росту ВВП. Впродовж цього періоду темпи росту ПІІ не мали значних змін і знаходилися, порівняно з наступним періодом (після 2001 року), у вузькому проміжку – від 63,1% до 125,9% (див. рис. 1). Це під час того, коли темп росту ВВП зростав з рівня 85,5% до 109,2%.

Варто додати, що інвестиції, здійснені в даний період, все ж мали певний вплив на ВВП в плані підтримки економічного зростання.

В другому періоді (після 2001 року) ситуація значно змінилася: прослідковуються досить слабкі темпи росту у ВВП у плані мінімальних темпів приросту, тоді як темпи росту ПІІ почали зростати та кардинально міняти свою поведінку. В даному випадку, ми змушені говорити про взаємний вплив ВВП та ПІІ, і, беручи до уваги, динаміку частки ПІІ в ВВП (табл. 1), маємо відмітити значно більший вплив ВВП на ПІІ, аніж навпаки,

хоча і вплив ПІІ на ВВП починає зростати в силу збільшення їх частки у головному макроекономічному показнику держави.

Рис. 1. Динаміка темпів росту реального ВВП України та ПІІ в державу впродовж 1995 – 2007 років, млн. грн

Джерело: Державний комітет статистики України – експрес-випуск “Валовий внутрішній продукт” за 2007 рік та “Прямі іноземні інвестиції”

Таким чином, розглядаючи вплив ПІІ на розвиток ВВП, можна впевнено вважати що він є і буде збільшуватися щонайменше два-три роки мінімум на стільки, на скільки зростає частка ПІІ в ВВП. Звичайно, це кардинально залежить і від політики держави та інвесторів.

Таблиця 1
Динаміка частки ПІІ у номінальному ВВП України впродовж 2002 – 2007 років, млн. грн.

Рік	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ВВП номінальне, млн. грн.	225810	267344	345113	441452	537667	576917
ПІІ, млн.грн.	4628,33	6679,13	11375,63	39607,15	23822,37	39804,61
Частка ПІІ у ВВП, %	2,05	2,50	3,30	8,97	4,43	6,90

Джерело: Державний комітет статистики України

Отже, вплив ПІІ на соціально-економічний розвиток (на ВВП), на перший погляд, можна оцінити як нечіткий та з негативними тенденціями в останніх періодах – спостерігається зниження темпів приросту ВВП та паралельне зростання ПІІ. Проте, така оцінка не є достатньо якісною, адже на динаміку ВВП можуть впливати і інші фактори. Саме тому доцільно проаналізувати вплив ПІІ на ВВП через чистий експорт.

Чистий експорт (ЧЕ), як і прямі іноземні інвестиції, є фактором зовнішньоекономічного характеру, саме він є одним із характеристик розвитку держави на міжнародному ринку, індикатором ефективності зовнішніх зв'язків. Вибір показника ЧЕ і його порівняння з ПІІ для характеристики розвитку держави ми пояснюємо не тільки його впливом на ВВП (згідно макроекономічної теорії ВВП за витратами), а й можливим істотним зв'язком із ПІІ. Тим більше ЧЕ та ПІІ мають явний зовнішньоекономічний характер, що робить їх особливості тільки ближчими. Зобразимо можливий зв'язок ЧЕ та ПІІ України у наступному вигляді:

$$\text{ЧЕ} = f(\text{ПІІ})$$

Тепер, для подальшого дослідження присутності та сили даного зв'язку, проаналізуємо динаміку ЧЕ та ПІІ впродовж 1995 – 2007 років. В даній вибірці, динаміку обох показників для аналізу зручніше поділити на три періоди: перший – до 1998 року, другий – з 1998 до 2004 року, третій період – від 2004 року (рис. 2.). Дані ПІІ та ЧЕ переведені з USD на UAH за однаковим курсом для всіх періодів: 100 USD – 505 UAH.

Перший період можна назвати як негативний в зовнішньоекономічному розвитку держави, зважаючи на відемні значення ЧЕ. Проте, на відміну від наступних періодів, динаміка показників ЧЕ та ПІІ в даному періоді є відносно стабільною, ВВП зростає.

В другому періоді ПІІ майже не відхилилася від своїх прогнозованих значень, впродовж 1995 – 2004 років ПІІ знаходилися у відносно вузькому інтервалі коливань: 2087,67 – 11375,63 млн.грн. (рис. 2). І тільки на кінець 2003, початок 2004 року значення другого періоду почали трохи відхилитися від прогнозованих. Зовсім навпаки, в порівнянні із своїм попереднім періодом, значення ЧЕ в другому періоді різко змінили полярність свого значення відносно нульового балансу, і по абсолютних значеннях навіть перевищили максимальні значення

попереднього періоду. Якщо в першому періоді значення ЧЕ було мінус 7756,8 млн.грн., то в другому – 9377,85 млн.грн. зі знаком плюс.

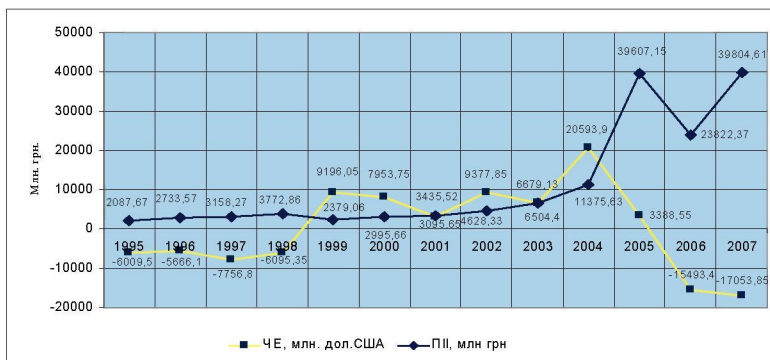

Рис. 2. Динаміка ПІІ та ЧЕ України впродовж 1995 -2007 років, млн.грн.

Третій період характеризується зовсім протилежним явищем у взаємній динаміці ЧЕ та ПІІ, порівняно із попередніми періодами. Так, з 2004 року, коли ЧЕ становив 20593,9 млн.грн., тенденція даного показника почала прямувати до відємних значень і вже на 2007 рік значення ЧЕ становило -17053,85 млн. грн. В цей час ПІІ взяли тенденцію в протилежному напрямку: коли в 2004 році їх рівень становив 20593,9 млн.грн. то в 2007 році цей показник склав 39804,61 млн.грн. (рис. 2).

Таким чином, коли говорити про зв'язки між показниками в усіх трьох періодах, то можна підвести наступний висновок.

В першому періоді вплив ПІІ на ЧЕ (хоча можна говорити і про зворотній зв'язок) ми назвемо неістотним та слабким, проглядається протилежний зв'язок, про що говорить показник кореляції між показниками в періоді між 1995 – 1998 роками – -0,2646. Другий період характеризувався зміною особливостей взаємодії ПІІ та ЧЕ. Хоча в цьому періоді набагато кращі показники, ніж в попередньому (значно зріс показник ЧЕ), проте все одно залишився незначний протилежний зв'язок між ПІІ та ЧЕ. Кореляція в цьому періоді становила -0,1241. Щодо третього періоду (2004 – 2007 роки), то зв'язок тут став набагато чіткішим, і, можливо, навіть був закладений на основі незначних зв'язків попередніх періодів. Кореляція в періоді відображала вже набагато чіткіший образ протилежного впливу на ПІІ на ЧЕ – -0,5923. Тоді,

коли в попередніх періодах максимальний розрив значень між ЧЕ та ПІІ становив 10915,07 млн.грн., то в даному періоді він становить 56858,46 млн.грн. (в 5 разів більше; див. рис. 2).

Варто зазначити, що третій період характеризується своєрідною випадковою величиною (ВВ) ПІІ в 2005 році, це підвищення приватизаційних процесів, що спотворило системну, поступову тенденцію зростання ПІІ. За таких умов, якщо ми виключимо значення ПІІ в 2005 році і замінимо його середнім арифметичним сусідніх значень 2004 та 2006 років, то отримуємо зв'язок між ПІІ та ЧЕ набагато кращий – $-0,8533$. Так, можна також припустити і про наявність інших ВВ, які приховують звязки між величинами. Проте, хоч ВВ збільшують чи зменшують значимі для нас показники, все ж ми бачимо тенденцію взаємного впливу ПІІ та ЧЕ, яка говорить про наростаючий протилежний зв'язок між цими величинами, що особливо виділився в період 2004 – 2007 років.

Отже, ми можемо зробити висновок, що ПІІ мають деякий негативний вплив на ЧЕ, і цей вплив особливо спостерігався протягом останніх чотирьох років.

До загального підсумку впливу ПІІ на економічний розвиток не можна зазначити однозначно чіткий зростаючий негативний зв'язок в силу дії випадкових величин. Тоді коли ПІІ на ВВП впливають неоднозначно, на ЧЕ спостерігається набагато краща тенденція зростання зворотнього зв'язку, що взагалі, при тому що ЧЕ входить до ВВП, говорить і про негативний вплив ПІІ на економічний розвиток держави.

Таким чином, приймаючи до уваги вплив інших факторів та випадкових величин, визначення чіткого впливу ПІІ на економічний розвиток є доволі складним питанням. Однак проведений нами аналіз свідчить, що ПІІ окрім всім відомого позитивного впливу, характеризуються зростанням негативного.

Враховуючи вже наявні проблеми із іноземним інвестуванням капіталу такі як 1) невідповідності між реальними інвестиційними потребами національної економіки та спрямуваннями іноземних інвесторів; 2) інвестування з метою усунення конкурентів на українському ринку чи захоплення внутрішнього ринку; 3) використання процесу залучення іноземних інвестицій вітчизняним та міжнародним криміналітетом з метою відмивання коштів (Кіпр – другий за масштабом іноземний інвестор в Україну – донедавна відносився до офшорних зон); 4) здій-

снення під виглядом вкладання іноземних інвестицій, шахрайських фінансових махінацій, державі слід змінити свій погляд на проблему підвищення негативного впливу ПІІ та прийняти реальні заходи із її вирішення [4, с.54-59].

Таким чином, виходячи із вищесказаного, щоб мінімізувати негативні сторони даної проблеми та отримати більше позитивного ефекту від ПІІ, доцільно було б здійснити наступні заходи:

- створити спеціальний Банк із регулювання іноземних інвестицій, який би був державним гарантом, активним учасником визначення державної інвестиційної політики та координаційним центром діяльності всіх посередників ринку іноземного капіталу;

- приділити більше уваги інвестиційній безпеці економіки шляхом регулювання потоків інвестицій в галузі, які їх потребують, та обмеження в сфері, які треба контролювати лише державі;

- узгодити податкове регулювання іноземного інвестування та його заохоченням із нормами інвестиційної безпеки;

- боротьба із недобросовісним інвестуванням (махінації, шахрайство, відмивання коштів) та стимулювання реального інвестування;

- здійснення жорсткого контролю за зобов'язаннями, що взяли на себе іноземні інвестори.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про режим іноземного інвестування” // <http://www.rada.gov.ua>

2. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” // <http://www.rada.gov.ua>

3. Лист Міністерства закордонних справ України станом на 27 березня 2007 року Щодо проекту розпорядження Кабінету Міністрів України “Про перелік офшорних зон” на 2003 рік // <http://www.rada.gov.ua>

4. Глобалізація інвестиційних процесів та економічна безпека України: Матеріали Між нар. наук. – практ. конф. (Київ, 27 черв. 2001). / Міжвідом. коміс. з питань фін. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України – К.: [НІПМБ], 2001. – 144 с.

5. Експрес-випуск ДКСУ від 18.09.2007 р. №235 // <http://www.ukrstat.gov.ua>.